

VYTIS VALATKA

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

APIBRĖŽIMAS KAIP MEDIJA SCHOLASTINĖJE MOKSLO TEORIJOJE

Definition as Medium in Scholastic
Theory of Science

SUMMARY

The article investigates the second cognitive media of the scholastic theory of science, i. e., definition. The author of the article compares the scholastic and contemporary conceptions of definition, scrutinizes the distinction between the definition and the unmediated simple intellectual apprehension of the universal nature, and also reveals the relation between definition and demonstration. The article concludes that within the framework of the scholastic theory of science, the definition was considered a more perfect scientific tool than demonstration. On the other hand, the scholastics emphasized that perfect scientific cognition requires both cognitive media. According to them, one can reach, retain and communicate the full-scale of scientific knowledge only by combining and connecting definition and demonstration.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjama scholastinės mokslo teorijos antroji kognityvinė medija – apibrėžimas. Analižuojama scholastinė apibrėžimo definicija ir jos santykis su šiuolaikine apibrėžimo samprata, aptariamas apibrėžimo ir nemedijuoto paprasto bendrosios daiktinės prigimties suvokimo skirtumas, atskleidžiamas apibrėžimo ir įrodymo santykis. Prieinama prie išvados, kad tikslų ir aiškų daikto esmės pažinimą teikiantis apibrėžimas scholastinėje mokslo teorijoje laikytas tobulėniu pažinimo įrankiu už įrodymą. Kita vertus, akcentuota, kad išbaigtam moksliniam žinojimui reikalingos abi kognityvinės medijos – išsamias mokslines žinias tegalime pasiekti, išsaugoti ir perduoti tik derindami ir susiedami apibrėžimo ir įrodymo medijas.

RAKTAŽODŽIAI: medija, scholastinė logika, šiuolaikinė logika, mokslinio pažinimo instrumentas, apibrėžimas.

KEY WORDS: medium, scholastic logic, modern logic, instrument of science, definition.

IVADAS

Šis straipsnis pratęsia straipsnių ciklą apie šiuolaikiškai suprastos medijos ištakas mokslo istorijoje. Pirmame ciklo straipsnyje¹, atsižvelgiant į lotyniškas termino „medija“ šaknis, tokios ištakos atrastos scholastinės lotynų kalbos terminų kalvėje – scholastinėje mokslo teorijoje. Tai mokslinio pažinimo instrumentai, arba medijos (*instrumenta sive media scientiae*), suprantami kaip terpė, kurioje gimsta mokslinis žinojimas, kaip tarpininkai, vedantys šio žinojimo link, kaip priemonės ir instrumentai aiškiam, tiksliam, tikram moksliniam pažinimui pasiekti, išlaikyti ir perduoti. Šiuos instrumentus apibendrintai galėtume pavadinti kognityvinėmis medijomis.

Scholastinėje mokslo teorijoje išskirtos dvi esminės šių kognityvinių medijų rūšys – įrodymas ir apibrėžimas. Pirmoji medija išsamiai iširta pirmame ciklo straipsnyje. Čia analizuota įrodymo de-

finicija ir jam keliamos sąlygos, nagrinėtos įrodymo rūšys ir jų tarpusavio santykis. Akcentuotas scholastų požiūris, kad patikimas mokslines žinias galima pasiekti, išsaugoti ir perduoti tik derinant ir sujungiant minėtąsias įrodymo rūšis.

Šiame straipsnyje susitelkiama ties antrąja scholastine kognityvine medija – apibrėžimu. Čia bus analizuojama pati scholastinė apibrėžimo definicija bei jos santykis su šiuolaikine apibrėžimo samprata, aptariamas skirtumas tarp apibrėžimo (*definitio*) ir nemedijuoto paprasto intelektualinio bendrosios daiktinės prigimties suvokimo (*apprehensio*) ir galiausiai atskleidžiamas apibrėžimo ir kitos kognityvinės medijos – įrodymo – santykis. Analizuojant šiuos dalykus, bus labiausiai remiamasi europinį pripažinimą įgijusio Vilniaus universiteto profesoriaus Martyno Smigleckio (1564–1618) mokslo teorija.

ŠIUOLAIKINIS APIBRĖŽIMO SUPRATIMAS: OBJEKTO ESMĘ ATSKLEIDŽIANTIS TEIGINYS

Šiuolaikinėje logikoje apibrėžimas suvokiamas kaip tam tikra teiginio rūšis. Tai teiginys, turintis tris esmines dalis: apibrėžiamąją (*definiendum*), apibrėžiančiąją (*definiens*) ir jungiančiąją. Apibrėžiančioji sąvoka per jungiančiąją dalį predikuojama apibrėžiamajai sąvokai. Apibrėžiamoji sąvoka išreiškia tam tikrą objektą, o apibrėžiančioji sąvoka – esminius to objekto požymius, kurie padeda nustatyti bendrąją objekto giminę (klasę) ir kartu leidžia jį atskirti nuo kitų tos giminės rūšių (bendrosios klasės poklasių).

Pavyzdžiui, logikos apibrėžimas „Logika yra mokslas apie protavimo būdą“ atskleidžia šio mokslo specifiką, leidžiančią logiką atskirti nuo kitų mokslų.

Tokia apibrėžimo samprata paprastai pateikiama šiuolaikiniuose logikos vadovėliuose. Štai klasikiniame lietuviškame R. Plečkaičio vadovėlyje *Logikos pagrindai* rašoma: „Apibrėžimas yra veiksmas, taip atskleidžiantis esminius objekto požymius, kad apibrėžiamasis objektas atskiriamas nuo gretimų objektų. (...) Apibrėžimą sudaro trys dalys: 1) *Apibrė-*

žiamoji išraiška – tai sąvoka, kuri apibrėžiama; 2) *Apibrėžiančioji išraiška* – sąvokos, kuriomis apibrėžiama; 3) *Jungiančioji išraiška* – ji nustato ryšį tarp apibrėžiamosios ir apibrėžiančiosios sąvokų. Jungiančioji išraiška reiškia žodžiais „yra“, „reiškia“, „žymi“, „vadinama“, „tas pats, kas“ ir kt.² Analogiškas apibrėžimo ir jo struktūros sampratas randame D. Eidukienės vadovėlyje *Logika*³, taip pat R. Bubelio, V. Jakimenko ir šių eilučių autoriaus vadovėlyje *Logika*⁴. Filosofiniame pasaulyje plačiai pripažinta Routledge'o Filosofijos enciklopedija apibrėžimą taip pat pristato kaip konstatuojantį sakinį, arba teiginį (*statement, proposal, declaration, phrase*), turintį apibrėžiamąją (*the expression being defined, or the ,definiendum'*) ir apibrėžiančiąją (*the expression in terms of which the ,definiendum' is defined, or the ,definiens'*) išraiškas ir atskleidžiantį apibrėžiamo objekto esminę prigimtį⁵.

Šiuolaikinė logika išskiria keletą esminių apibrėžimo rūšių. Viena labiausiai paplitusių rūšių – tai apibrėžimas gimine ir rūšiniu skirtumu. „Šitaip šią apibrėžimo rūšį pavadino dar senovės logikai. Giminėmis jie vadino klases, o rūšimis – poklasius. Vartojant šiuolaikinę terminiją, apibrėžimą gimine ir rūšiniu skirtumu galėtume vadinti apibrėžimu

klase ir skirtumu tarp poklasių.“⁶ Čia apibrėžiamasis objektas pristatomas kaip tam tikros giminės (klasės) rūšis (poklasis), jis tam tikru specifiniu požymiu skiriasi nuo kitų tos giminės (klasės) rūšių (poklasių). Pavyzdžiu galėtų būti klasikinis, dar Aristotelio pateiktas apibrėžimas „Žmogus yra mąstantis gyvūnas“. Čia žmogus apibrėžiamas kaip gyvūno rūšis, kurią nuo kitų gyvūno rūšių skiria esminis mąstymo požymis.

Kita apibrėžimo rūšis – ostensinis apibrėžimas. Tai žodžio reikšmės atskleidimas tiesiogiai nurodant objektą, kurį tas žodis žymi, pavyzdžiui, sakant žodį „kėdė“ ir tuo metu parodant konkrečią kėdę. Šis apibrėžimas svarbus pradiniu kalbos mokymosi laikotarpiu, taip pat mokantis svetimos kalbos aplinkoje, kur mūsų mokamos kalbos yra nesuprantamos⁷.

Genetinis apibrėžimas – tai objekto esmės atskleidimas nurodant, kaip objektas atsiranda arba yra sukuriamas. Pavyzdžiui: „Perlas – tai pusbrangis metalas, kurį „gamina“ moliuskai, norėdami išstumti, izoliuoti į kriauklę papuolusį svetimkūnį.“⁸ O operacinis apibrėžimas nurodo veiksmus (operacijas), kuriuos objektas atlieka. Tokiu apibrėžimu atskleidžiama efedrino specifika: „Efedrinas – vaistas, didinantis kraujospūdį ir plečiantis bronchus.“⁹

SCHOLASTINĖ APIBRĖŽIMO SAMPRATA: OBJEKTO ESMĖS SĄVOKA, ARBA KOGNITYVINĖ MEDIJA

O kaip apibrėžimas buvo suprantamas scholastinėje mokslo filosofijoje? Kaip jau minėta, apibrėžimas laikytas vienu mokslinio pažinimo instrumentu, arba kognityvinių medijų. Tačiau kokia

šio pažinimo įrankio specifika? Sekant aristoteline tradicija, scholastinė apibrėžimo analizė buvo dvejopo pobūdžio. Pirma, apibrėžimas (*definitio*) tirtas kaip savarankiškas mokslinio žinojimo įran-

kis. Antra, apibrėžimas buvo analizuojamas kaip vidurinis apriorinio įrodymo (*demonstratio a priori sive propter quid*) terminas, kuriuo kaip daikto esmės reprezentacija remiantis, daiktui priskiriamas koks nors savybinis požymis¹⁰. Pastaruoju būdu suprastas apibrėžimas nelaikytas savarankiška kognityvine medija – jis buvo redukuojamas į patį įrodymą. O „apibrėžimas kaip nuo įrodymo besiskiriantis mokslo įrankis yra pasakymas, atskleidžiantis daikto esmę (*oratio explicans quidditatem rei*).“¹¹ Šis apibrėžimas interpretuotas kaip sąvoka, reprezentuojanti tiriamą objektą kaip tam tikrą gimininę prigimtį, nuo kurios neatskiriamas atitinkamas rūšinis skiriamasis požymis, atskiriantis tą objektą nuo kitų jo giminės rūšių¹². Pavyzdžiui, sąvoka „mąstantis gyvūnas“ apibrėžia ir fiksuoja žmogų kaip gyvūno giminės rūšį, besiskiriančią nuo kitų gyvūno rūšių esminiu mąstymo požymiu. Taigi apibrėžimas, suprastas kaip kognityvinė medija – sąvoka, pasiekianti, fiksuojanti, išsauganti ir perduodanti reprezentatyvų daikto esmės (giminės ir rūšinio skirtumo) pažinimą.

Tokia apibrėžimo samprata atitinka apibrėžimo gimine ir rūšiniu skirtumu modelį. Tuo tarpu genetinis, operacinis, ostensinis apibrėžimai scholastinėje mokslo filosofijoje iš esmės nebuvo analizuojami. Tad iš šiuolaikinėje logikoje aptariamų pagrindinių apibrėžimo rūšių scholastai tetyrė definiciją gimine ir rūšiniu skirtumu. Taip pat akivaizdu, kad jie visą apibrėžimą tapatino su atskira šiuolaikiškai suprasto apibrėžimo dalimi. Toji dalis – tai apibrėžiančioji sąvoka (*definiens*).

Svarbu pažymėti, kad šitoks sutapatinimas neatitinka šiuolaikinės logikos požiūrio. Kaip jau minėjome, pastarasis apibrėžimą traktuoja ne kaip pačią apibrėžiančiąją sąvoką (*definiens*), o kaip jos predikavimą apibrėžiamajai sąvokai (*definiendum*). Apibrėžimas čia interpretuojamas kaip teiginys, kuriame apibrėžiamam objektui priskiriami jo esminiai predikatai.

Apibrėžimo tapatinimas su apibrėžiančiąja sąvoka neleido scholastams teigti, kad apibrėžimas kaip savarankiška kognityvinė medija teisinga linkme nukreipia antrąjį žmogiškojo mąstymo veiksmą – teiginį. Tvirtinta, kad apibrėžimas vadovauja būtent pirmajam mąstymo veiksmui – sąvokiniam supratimui (*apprehensio*), kuriame daiktas yra pažįstamas, nieko apie jį nei tvirtinant, nei neigiant¹³. Štai Smigleckio tvirtinimu, „apibrėžimas, kiek jis yra pirmajame intelekto veiksmė, yra tikras ir tobuliausias mokslinio pažinimo įrankis“¹⁴.

Antrasis intelekto veiksmas, kuriuo subjektui priskiriamas koks nors predikatas, suprastas kaip sudėtinė intelekto operacija. Tuo tarpu jau pati apibrėžimo objekto prigimtis nulemia, kad apibrėžimas – tai ne sudėtinės, o būtent paprastos intelekto operacijos medija. Juk apibrėžimas – daikto esmę reprezentuojanti sąvoka – yra būtent šios esmės pažinimo įrankis. O ši esmė, pavyzdžiui, žmogus kaip mąstantis gyvūnas, arklis kaip žvengiantis gyvūnas etc., yra ne kas kita kaip „tam tikras paprastas ir būtent dėl to – paprastu pažinimu pažįstamas esinys“¹⁵. Juk „esmė neapima jokios jungties su tuo, kieno esmė ji yra“¹⁶, nes ji tapati pačiam esiniui, kieno esmė ji yra

pripažįstama. Tad daikto esmė tėra pa-
 žįstama paprastu intelekto veiksmu. O
 toks tėra pirmasis intelekto veiksmas, tai
 yra paprastas intelektinis daikto suvoki-
 mas, kuris apie šį daiktą nieko nei tvir-
 tina, nei neigia. Tad akivaizdu, kad „es-
 mė pati savaime ir pagal pačią savo

prigimtį pažįstama pirmojoje intelekto
 operacijoje”¹⁷. Tad ir apibrėžimas kaip
 esmės pažinimo įrankis vadovauja bū-
 tent pirmajam intelekto veiksmui kaip
 esminių daikto predikatų intelektiniam
 suvokimui. Taigi apibrėžimas – pirmojo
 intelekto veiksmo įrankis, arba medija.

APIBRĖŽIMAS IR NEMEDIJUOTAS PIRMASIS INTELEKTO VEIKSMAS

Šioje vietoje scholastinės logikos ir
 mokslo teorijos kūrėjai susidurdavo su
 tam tikru keblumu. Jiems kildavo klau-
 simas, ar paprastam intelektiniam ko-
 kios nors prigimties esmės suvokimui
 iš viso būtinas instrumentas. Juk pa-
 prastam intelektiniam prigimties suvo-
 kimui nereikia jokios nukreipiančios
 medijos. Tam visiškai pakanka juslinio
 suvokimo pagrindu sudarytos intelek-
 tinės specijos, kuri kaip tik ir pateikia
 intelektui minėtąją prigimtį¹⁸. Tad atro-
 dytų, kad ir šios prigimties esmės su-
 pratimas nereikalingas jokio įrankio.
 Juk daikto esmė esanti tapati pačiam
 daiktui. Tokiu būdu be jokio įrankio
 intelektas, jutiminio pažinimo pagrindu
 suprasdamas kokią nors prigimtį, tuo
 pačiu privalėtų suvokti ir tos prigimties
 esmę. Šio supratimo rezultatas – minė-
 tos prigimties sąvoka – turėtų apimti ir
 tos prigimties esmės sąvoką. O pasta-
 roji kaip minėtos prigimties definicija
 privalėtų būti ne paprasto tos prigimties
 esmės supratimo įrankis ir priežastis, o
 vien tik pasekmė.

Vis dėlto scholastai atmetė tokią jokio
 įrankio nereikalingą intelektinio esmės
 suvokimo galimybę. Jų įsitikinimu, ne-
 tobulu jusliniu patyrimu besiremiantis

pirmasis žmogaus intelekto veiksmas
 pats savaime yra netobuliausia šio inte-
 lekto operacija¹⁹. Kitaip sakant, nemedi-
 juoto paprasto intelektinio daiktinės
 prigimties suvokimo jokių būdų negali-
 me tapatinti su esminių tos prigimties
 predikatų supratimu. Dėl netobulos jus-
 linio patyrimo medžiagos paprastas in-
 tektinis daikto suvokimas yra visiškai
 neaiški ir neapibrėžta to daikto pagava
 (*intuitus obscurus et confusus*) – šio suvo-
 kimo pagrindu esminiai daikto predika-
 tai nėra atskiriami vienas nuo kito ir nuo
 savybinių šio daikto požymių.

Taigi nemedijuotas paprastas intelek-
 tinis daiktinės prigimties suvokimas,
 nesugebėdamas išskirti esminių tos pri-
 gimties požymių, pats savaime negali
 atskleisti šios prigimties esmės. Kad pir-
 masis intelekto veiksmas būtų nukreip-
 tas į apibrėžtą ir akivaizdų, būtent esmi-
 nes savybes reprezentuojantį daikto
 suvokimą, būtinas atitinkamas instru-
 mentas. Tai ne kas kita kaip to daikto
 apibrėžimas. Juk kaip sąvokinis daikto
 esmės atspindys, kuriame aiškiai išskir-
 ti esminiai to daikto predikatai (tai yra
 daikto giminė ir rūšinis skiriamasis po-
 žymis), apibrėžimas kaip tik ir sąlygoja
 aiškį ir apibrėžtą intelektinę pastarųjų

įžvalgą. Tad akivaizdu, kad būtent ši reprezentatyvi definityvioji sąvoka kaip tik ir yra paprasto intelektualinio daiktinės prigimties esmės suvokimo medija. Štai Smigleckio manymu, būtent „apibrėži-

mas, kiek jis yra pirmajame intelekto veiksmė, privalo nukreipti intelektą į esmės pažinimą, kadangi šis apibrėžimas atskleidžia ir išskiria intelektui visas apibrėžto esinio esmės dalis.“²⁰

APIBRĖŽIMAS IR ĮRODYMAS: DVI VIENA KITĄ PAPILDANČIOS KOGNITYVINĖS MEDIJOS

Scholastų įsitikinimu, apibrėžimas kaip paprasto intelektualinio esmės supratimo įrankis pats yra sudaromas remiantis kita kognityvine medija – aposterioriniais įrodymais. Šiuose įrodymuose iš kokios nors daiktinės prigimties (pavyzdžiui, žmogaus) savybinių požymių (jutimiškumo ir galėjimo juoktis) kildinami esminiai tos prigimties predikatai (buvimas gyvūnu ir mąstymas) kaip tos prigimties apibrėžimo dalys. Tada, sujungus esminius predikatus, sudaroma apibrėžimo statusą turinti tos prigimties esmės sąvoka (šiuo atveju žmogaus kaip mąstančio gyvūno sąvoka), kuri kaip tik ir nukreipia pirmąjį intelekto veiksmą į aiškų ir apibrėžtą tos prigimties esmės suvokimą.

Ši daikto esmę reprezentuojanti sąvoka, net ir būdama tam tikra aposteriorinio įrodymo pasekmė, vis dėlto išlaiko nuo šio įrodymo besiskiriančios kognityvinės medijos statusą. Apibrėžimas – tai pirmojo intelekto veiksmo įrankis, o įrodymas, kaip tam tikra samprotavimo rūšis, nukreipia teisinga linkme būtent trečiąjį intelekto veiksmą. O dar tiksliau kalbant, aposteriorinio įrodymo būdu kokiam nors esiniui – subjektui (pavyzdžiui, žmogui) priskiriame kokį nors esminį jo predikatą (pavyzdžiui, mąstymą) tarpininkaujant būtinos subjekto ir predikato jungties pažinimo būtinai priešasčiai (šiuo atveju – žmogui būdingai juku-

mo savybei). Apibrėžimas sąlygoja paprastą (tai yra jokio predikavimo akto neapimančią) ir jokio vidurinio termino netarpininkaujamą, jau nebe kurios nors vienos esminės minėto esinio savybės (pavyzdžiui, mąstymo), o būtent visos to esinio esmės kaip jo esminių savybių rinkinio (žmogaus kaip mąstančio gyvūno) įžvalgą. Tad nors atskirus esminius požymius intelektas atrenka aposterioriniais įrodymais, tačiau tik iš visų šių požymių sudarytas esinio apibrėžimas sąlygoja visos to esinio esmės suvokimą. Štai Smigleckio tvirtinimu, „...nors [esminių esinio požymių] surinkimą intelektas atlieka remdamasis diskursu, tačiau tik surinkęs visus tuos predikatus į atitinkamą vienį (tai yra į šio esinio apibrėžimą, – *aut past.*), intelektas, remdamasis šiuo apibrėžimo įrankiu, per patį apibrėžimą tam tikru paprasto pažinimo būdu įžvelgia ir pažįsta paties apibrėžto esinio esmę.“²¹

Tad įrodymas ir apibrėžimas yra vienas kitą papildantys savarankiški mokslo įrankiai – kognityvinės medijos. O kuris iš jų turėtų būti laikomas kilnesniu (*nobilior*) bei tobulesniu (*perfectior*) žinojimo instrumentu? Scholastai tvirtino, kad pagal savo prigimtį apibrėžimas yra kilnesnė ir tobulesnė kognityvinė medija negu apriorinis įrodymas. Juk apibrėžimas mus nukreipia į daikto esminių predikatų visumos pažinimą. O aprio-

riniu įrodymu pasiekiami tik savybinį daikto požymį, kuris tėra atsitiktinis, nors ir būtinas to daikto predikatas. Apibrėžimas laikytas tobulesniu mokslinio pažinimo įrankiu ir už aposteriorinį įrodymą. Pastarasis atskleidžia tik kurį nors vieną esminį tiriamo objekto požy-

mį (arba giminę, arba rūšinį skirtumą). Tuo tarpu apibrėžimas sąlygoja visų objekto esminių požymių suvokimą. Tai gi apibrėžimas – tobuliausia kognityvinė medija, pasiekianti, fiksuojanti, išlaidkanti ir perduodanti tiksliausią mokslinį pažinimą.

IŠVADOS

Scholastinėje mokslo teorijoje apibrėžimas laikytas vienu iš dviejų mokslinio pažinimo instrumentų, arba medijų. Antrojo instrumento statusas suteiktas įrodymui. Tvirtinta, kad apibrėžimas – tai sąvoka, pasiekianti, fiksuojanti, išsauganti ir perduodanti tikslų ir aiškų daikto esmės (bendrosios giminės ir rūšinio skirtumo junginio) pažinimą.

Tokia apibrėžimo samprata neatitinka šiuolaikinės logikos požiūrio. Dabar apibrėžimas suvokiamas kaip teiginys, apibrėžiamajai sąvokai (*definiendum*) predikuojantis apibrėžiančiąją sąvoką (*definiens*). Šiuolaikiniu požiūriu, scholastinė apibrėžimo samprata tiesiog susiaurina apibrėžimą iki jo apibrėžiančiosios dalies.

Scholastų teigimu, apibrėžimas kaip kognityvinė medija teisinga linkme nukreipia pirmąjį intelekto veiksmą – paprastą sąvokinį daikto supratimą (*apprehensio*). Nemedijuotas, tai yra apibrėžimo netaikantis, pirmasis intelekto veiksmas tėra nuo netobulo juslinio patyrimo nedaug nutolusi neaiški ir nea-

pibrėžta to daikto pagava. Joje esminiai daikto predikatai nėra atskiriami vienas nuo kito ir nuo savybinių šio daikto požymių.

Scholastinėje mokslo teorijoje akcentuota, kad apibrėžimas ir įrodymas – tai du vienas kitą papildantys ir sustiprinantys mokslinio pažinimo įrankiai. Pats apibrėžimas sudaromas remiantis aposterioriniais įrodymais, pateikiančiais daikto esminius predikatus. Kita vertus, apibrėžimas esanti kilnesnė ir tobulesnė (*nobilior et perfectior*) kognityvinė medija nei bet kuris įrodymas. Apibrėžimas pasiekia, išlaiko ir perduoda tiksliausią ir tobiliausią mokslinį žinojimą – daikto esmės išvalgą. O aposteriorinis įrodymas pateikia tik atskirą tos esmės dalį, apriorinis įrodymas – tik savybinį daikto požymį. Kita vertus, tvirtinta, kad išbaigiam moksliniam žinojimui reikalingi abu kognityviniai įrankiai. Kalbant šiuolaikine kalba, tai reikštų, kad išsamias mokslines žinias galime pasiekti, išsaugoti ir perduoti tik derindami ir jungdami apibrėžimo ir įrodymo medijas.

Literatūra ir nuorodos

¹ Vytis Valatka, Įrodymas kaip medija scholastinėje mokslo teorijoje, *Logos*, Nr. 80, 2014, p. 27–34.

² Romanas Plečkaitis, *Logikos pagrindai*. Vilnius: Tyto Alba, 2004, p. 163. Tiesa, čia apibrėžimas tiesiogiai neįvardijamas kaip teiginys, tačiau tai

- aišku iš nurodytos apibrėžimo struktūros (trijų dalių).
- ³ Dalia Eidukienė, *Logika*. Vilnius: Parama, 2009, p. 60.
- ⁴ Rimgaudas Bubelis, Virginija Jakimenko, Vytis Valatka, *Logika. II dalis. Silogistika, klasių logika, daugiareikšmė, modalinė, normų logika, nededukciniai samprotavimai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 116. Beje, šiame vadovėlyje apibrėžimui jau iš esmės priskiriama sprendinio, arba teiginio, struktūra, žr. p. 117.
- ⁵ Aldo G. Antonelli, Definition, *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Edited by Professor Edward Craig and Edward Craig. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2000, p. 197.
- ⁶ Romanas Plečkaitis, p. 164.
- ⁷ Ten pat, p. 165.
- ⁸ Dalia Eidukienė, p. 64.
- ⁹ Ten pat, p. 65.
- ¹⁰ Apie apriorinį ir aposteriorinį apibrėžimus kaip kognityvines medijas, taip pat apie savybinius ir esminius daikto požymius žr.: Vytis Valatka, Įrodymas kaip medija scholastinėje mokslo teorijoje.
- ¹¹ Martinus Smiglecius, *Commentaria in Organum Aristotelis (Vilnae, 1586–1587)*. Warszawa: Akademia teologii jezuitkiej, 1987, zeszyt 2, p. 208.
- ¹² Ten pat, p. 209.
- ¹³ Scholastinė logika ir mokslo teorija tyrė tris žmogaus mąstymo veiksmus: sąvokinį supratimą (*apprehensio*), teiginį, arba sprendinį (*propositio sive iudicium*), ir samprotavimą, arba diskursą (*ratioinatio sive discursus*). Pirmasis buvo aiškinamas kaip kokio nors esinio sąvokos sudarymas. Antrasis interpretuotas kaip dviejų sąvokų sujungimas (*compositio*), tam tikrą predikatą susiejant su atitinkamu subjektu. O trečioji intelekto operacija – tai tam tikras išvedimo veiksmas (*illatio*), kuriuo iš vieno ar kelių teiginių, vadinamų prielaidomis, gaunamas naujas teiginys – išvada.
- ¹⁴ Martinus Smiglecius, p. 211.
- ¹⁵ Ten pat.
- ¹⁶ Ten pat.
- ¹⁷ Ten pat.
- ¹⁸ Intelektinė specija, arba forma (*species intellectuales*) – pagal tiriamos prigimties (žmogaus, arklio etc.) individualius juslinius vaizdinius sukurtas bendrasis tos prigimties atvaizdas, dėl kurio kaip tik ir vyksta intelektinis minėtos prigimties supratimas.
- ¹⁹ Martinus Smiglecius, p. 213.
- ²⁰ Ten pat, p. 212.
- ²¹ Ten pat.